

Lokale behov for overvåking av vannressursene

Av Sverre Fosse.

Sverre Fosse er fylkesingeniør i Aust-Agder fylke.

Innlegg holdt på møte i Norsk Forening for Vassdragspleie og Vannhygiene 1. februar 1979.

Miljøverndepartementet har i St.meld. nr. 22 brukt følgende overskrift for et avsnitt i meldingen: «Grunnlaget for å vite hvilke tiltak som må iverksettes». For en som har utforming av utslippstillatelser som en vesentlig del av sitt daglige arbeid leses et slikt avsnitt med stor interesse. Avsnittet inneholder følgende tre tiltak for å fremskaffe «grunnlaget».

Det er:

1. Ved en landsomfattende overvåking av vannressurenes tilstand.
2. Ved å få bedre og mer systematisk oversikt over forurensningstilførslene til de enkelte vannressursene.
3. Ved å forbedre de generelle kunnskapene om sammenheng mellom tilførsel av forurensing og respons i vannressursene.

Det er ikke tvil om at disse tre tiltak er meget vesentlige for å fremskaffe «grunnlag for å vite hvilke tiltak som må iverksettes». Det er ikke tvil om at dette er viktige arbeidsoppgaver for vår vannressursforvaltning. Om det er tenkt noen form for prioritering skal være usagt, men i alle fall er overvåkinger ført opp som nr. 1.

Hva er så synet på dette fra lokalt hold? Her må jeg nok stoppe opp litt ved betegnelsen «lokale behov» som er brukt i tittelen på dette innlegget og prøve å gi en definisjon. Jeg går ut fra at jeg skal dekke denne del av temaet fordi jeg i relasjon til de sentrale myndigheter (MD, SFT) må betraktes som del av en lokal myndighet. I denne sammenheng vil jeg imidlertid gå lenger ned. Det lokale behov finnes hos dem som har en aktuell vannressurs i sin nærmeste «omgangskrets». Det kan være en kommune som har behov for en vannressurs til vannforsynings- eller resipientformål. Det kan være en enkelt huseier som har behov for drikkevann eller et sted å slippe ut sitt avløpsvann. Det kan også være lokale friluft- og naturverinteresser som har synspunkter på vannressursene til sine formål. Det lokale behov for overvåking er det behov som disse brukere har for å vite om den aktuelle vannressurs er tilfredsstillende for deres bruk av den. Foreløpig blir vel disse brukerbehov oftest formulert hos forurensingstilsynet på fylkesnivå. Jeg får tolke min rolle som en som skal forsøke å fremme disse lokale behov for overvåking.

Hvis vi nå igjen ser på de tre tiltak fra St.meld. nr. 22, så er det spørsmål om «en landsomfattende overvåking av vannressurenes tilstand» vil bli prioritert som nr. 1 av den lokale bruker. Jeg er

i tvil. Jeg tror at det en først og fremst vil være interessert i er: «Sammenheng mellom tilførsel av forurensing og respons i vannmassene».

Men hva så? Prioriterer vi galt? Skulle vi gå frem på en annen måte for å få mest mulig igjen for dekning av de lokale behov? Jeg tror i og for seg ikke det. Det jeg vil frem til er at et overvåkingsprogram ikke må være noe mål i seg selv. Vi må ikke nå få istand et nasjonalt overvåkingsprogram med et overveldende datamateriale som blir stående som et monument uten at noen riktig vet hva vi vil med det. Opplegg av et overvåkingsprogram må skje i nær sammenheng med at det blir fremskaffet oversikt over forurensingstilførslene slik at vi kan finne frem til sammenhengen mellom tilførsel av forurensing og respons i vannressursene.

Jeg vil prøve å belyse disse forhold ved å se litt nærmere på to vassdrag i Aust-Agder fylke. De to vassdragene er Otravassdraget som følger Setesdalen og renner ut ved Kristiansand i Vest-Agder og Barbuvassdraget, et lite vassdrag som renner ut ved Arendal. Jeg skal ikke her prøve å gå i detalj bare gi en viss oversikt over vassdragene, og prøve å finne frem til hva en lokalt er interessert i å overvåke.

Otra-vassdraget.

Vassdragets nedslagsfelt er på 3 531 km². Øverste del av vassdraget er dominert av kraftutbygging. Ned til Brokke, ca. 90 km, føres hovedvannføringen i et system av tunneller og bassenger på vestsiden av hoveddalføret. Hoveddalføret er tilgodesett med minstevassføringer på fra 0 til et par m³ pr. sek. På denne strekningen er det vannforsyningsinteresser,

avløp fra jordbruk, fast bosetting og en betydelig økende fritidsbebyggelse og turistetablissemeter. Neste vassdragsavsnitt domineres av Åraksfjord og Byglandsfjord. Til disse bassengene er det både vannforsynings- og resipientinteresser. Byglandsfjorden er dessuten regulert for kraftforsyning i nedenforliggende elvekraftverk. Nederst ved Vennesla 1,5 km ovenfor Kristiansand er industriutslipp helt dominerende.

Hvilke overvåkingsoppgaver bør vi så være opptatt av i Otra-vassdraget? Kraftutbyggingen bringer vesentlige endringer inn i dette vassdraget, og det er derfor klart at en overvåking ut fra lokale interesser vil være dominert av forholdet til denne utbyggingen. Vi vil være opptatt av selve anleggsdriften, virkningen av utvasket borslam, steinstøv, fyllingsområder. Minstevassføring er et annet nøkkelord. For det første er vi jo interessert i om de minstevassføringer som er angitt i de forskjellige konsesjoner overholdes. Meg bekjent er det lite av kontrollordninger og rutiner på dette punkt idag. Når det er pålagt minstevassføringer, har det sin bakgrunn i forsøk på å opprettholde visse minimumskvaliteter i vassdraget. Det kan være elveløpet som naturdokument og landskapslement eller det kan være m.h.t. bruk i kommunaltekniske tjenester som vannforsyning og avløp. Et overvåkingsprogram bør derfor ut fra lokale interesser gi opplysning om hvordan vassdraget med minstevassføring tilfredsstillere disse krav. Vannmassene i Byglandsfjorden har både vannforsynings- og resipientfunksjon. Selv om bassenget totalt ikke vil ha problemer med å fylle en slik dobbeltrolle, er det klart at lokale forhold kan nødvendiggjøre overvåking. Den største forurensingsbelastning har Otra nedstrøms Vennesla. På dette vass-

dragsavsnittet er det av stor betydning å overvåke tilstanden i vassdraget m.h.t. virkningene av utslippene fra kommunalt avløp og fra industri.

I Otra er det utført flere spesialundersøkelser. Størst arbeidsinnsats er lagt ned i det nederste vassdragsavsnitt, fra Venesla og nedover. Utbyggingsavdelingene i de to fylkene er enig om at arbeidet må føres videre med flere spesialundersøkelser, og en samlet vurdering og overvåkingsundersøkelse i vassdraget.

Barbuvasdraget.

Vassdragets nedslagsfelt er på 19 km². Det består av flere mindre vann med korte bekker i mellom. Vassdraget ligger i en pressområde m.h.t. utbygging orientert mot Arendal. De nederste deler av vassdraget er dominert av tettbebyggelse med offentlig kloakk. Det aller meste av denne er ført ut av nedslagsfeltet. I vassdraget forøvrig er det spredt bebyggelse og sterkt press for å øke denne type bebyggelse. Longum, det største vannet i vassdraget, tjener som drikkevannskilde for I.T.A., det interkommunale vannverket som forsyner 5 kommuner med tilsammen ca. 35.000 innbyggere. Vassdraget er sterkt fremhevet som et betydningsfullt landskapselement bla. i forbindelse med debatt om fremtidig veitrasé inn til Arendal.

Tilstanden i vassdraget er alarmerende. Oksygensvikt og råttent bunnvann forekommer sannsynligvis i flere avsnitt av vassdraget så som Langsæ, Jovann og Øvre Longum. I Langsæ er det forekomst av Anabena i masseoppblomstring.

Hva er så overvåkingsoppgavene i Barbuvasdraget? Hva må vi foreta oss for å få «grunnlag for å vite hvilke tiltak

som må iverksettes»? I dette vassdraget er I.T.A.'s vannforsyningsinteresser helt dominerende, og det må etableres en overvåking som kan si oss om vi har en utvikling i vassdraget som kan sette disse interesser i fare. De foreløpige registreringer som er gjort tyder på at slik overvåking er høyst påkrevet. Men vi er også interessert i å rette opp tilstanden i de perifere vannforekomster Øvre Longum, Jovann og Langsæ. For å oppnå dette må det sannsynligvis settes iverk kraftige tiltak i eksisterende bebyggelse så som utbedring av ledningsnett og sanering av utslipp fra spredt bebyggelse. Resultatene av slike tiltak må følges opp av en overvåkingsundersøkelse.

Ved utbyggingsavdelingen har vi tatt initiativ til og fått igangsatt en kartleggings- og overvåkingsundersøkelse i Barbuvasdraget med en økonomisk ramme på kr. 187.000,— og som vil strekke seg over 3 år.

Vi har nå sett på to vidt forskjellige vassdrag. Jeg har i grove trekk prøvd å se på hvilke problemer vi er opptatt av på lokalt hold i relasjon til overvåking av disse vannressurser. Hvordan vil våre behov i disse tilfellene kunne dekkes av det opplegg for en systematisk overvåking av landets vannressurser som Miljøverndepartementet/SFT nå har under utarbeidelse? Jeg har ikke hatt anledning til å studere SFT's forslag, og må derfor nøye meg med å fremsette ønsker uten å kunne vurdere i hvor sterk grad disse ønsker kan bli innøstekomet av det sentrale opplegg. La meg imidlertid trekke frem et par momenter som ut fra lokale behov må tillegges stor vekt.

— Lokalt er en interessert i overvåking både av store og små vannforekomster. Ofte kan små vannforekomster

være tillagt stor betydning for de lokale interesser.

- Det lokale behov for overvåking knytter seg ofte til konkrete problemstillinger som f.eks. en drikkevannskilde, en badeplass e.l.

Det er vel på denne bakgrunn tvilsomt om et landsomfattende grovmasket nett for overvåking kan tilfredsstille de lokale behov. Et slikt nett kan bare bli en del av grunnlaget når vi skal legge opp lokale program. Her er vi etter min mening ved et vesentlig punkt: Det er nødvendig med egne lokale overvåkingsprogram, kanskje nødvendiggere enn det landsomfattende nett. Jeg skal prøve å begrunne det.

For at det arbeid vi driver med, vannvern, skal få den plass det fortjener trenger vi å kunne vise til resultater. Vi må skape forståelse for at de rensekrav som pålegges er berettiget. Politikerne, som bevilger penger til renseanlegg, bør få vite om de får noe igjen for pengene. Kraftutbyggeren kan gi mål for sin innsats i produserte KWh.

Kommunalpolitikeren kan gi mål for sin innsats i renseseffekt og fjernet forurensningsmengde. Vi bør også komme i den situasjon at vi kan gi oppgaver over utviklingen i våre vassdrag på bakgrunn av de ulike påvirkninger som de utsettes for. Selv om det er vanskelig kvantifiserbart, må vi komme i den situasjon at vi kan beskrive utviklingen i en vannforekomst ved et overvåkingsprogram og derved gi politikerne grunnlag for å prioritere arbeidet vårt.

Når det gjelder de to vassdragene vi har sett på, så tar jeg meg den frihet å anta at et landsomfattende nett neppe vil finne plass til noen overvåking av Barbuvasdraget mens vi nok vil få noen

stasjoner i Otra. Men selv ikke i Otra vil vi få et program som kan dekke de lokale behov.

Jeg mener ikke med dette å si at vi lokalt ikke har behov for et landsomfattende nett. Jeg tror bare at vi må prioritere opprettelse av lokale overvåkingsprogram. Et landsomfattende program bør bygge på lokale undersøkelser, og eventuelt suppleres i nødvendig utstrekning. Vi må som sagt innledningsvis ikke komme i den situasjon at det opprettes et stort nasjonalt program med et overveldende datamateriale som ingen riktig vet hva skal brukes til. Overvåking bør bygge på lokale behov. Datamengden må begrenses til det som er nødvendig for å beskrive en situasjon og for å informere om tilstandene. Brikkene i dette puslespillet, som de lokale overvåkingsprogram vil utgjøre, kan samles til et landsomfattende system som etter hvert kan gi et helhetsbillede.

La meg så gå et øyeblikk tilbake til St.meld. nr. 22. Der heter det bl.a.:

«Miljøverndepartementet vil gradvis sette i gang overvåking også i andre vannressurser de nærmeste årene. De enkelte prosjektene vil inngå som en del av et nasjonalt program for overvåking av vannressursene.»

Dette gir jo noen av de samme tanker som jeg har vært inne på, og det skulle være hyggelig å få de bekreftet. Hvis det er de samme tanker som ligger bak, skulle jeg likt å ha hatt en annen formulering i Stortingsmeldingen på dette punkt.

På lokalt hold er det flere som har engasjert seg i dette arbeidet og følt behovet så sterkt at de har funnet det nødvendig å få satt igang undersøkelser. Av materiale som jeg har hatt anled-

ning til å se, vil jeg nevne ANØ's opplegg for undersøkelser av vassdrag i Akershus. Utbyggingsavdelingen i Buskerud har satt i gang i de store vassdragene i dette fylket, og jeg har også fått tilsendt fra byveterinær Kjos Hansen i Stavanger en rapport om overvåking av vannforekomster i Stavanger.

Jeg skal prøve å representere de som stiller med vassdragsforvaltning lokalt, men som ikke ennå er kommet så langt m.h.t. å få satt igang vassdrags- og vannressursovervåking, og vi er i flertall. Jeg tror jeg vil våge å si at vi er skuffet over at vi ikke er kommet lenger i arbeidet med dette som skal gi oss «Grunnlaget for å vite hvilke tiltak som må iverksettes». Vi kan nok gjøre mer selv og vi vil gjøre det så langt vi evner, men flere av oss føler at det har sviktet noe fra sentralt

holdt i Miljøverndepartementet når det gjelder å gi oss muligheter for å bygge opp vår kompetanse. Det er særlig den vilkårlighet vi har registrert i spørsmålet om å bygge opp regionale laboratorier for vann- og avløpsanalyser jeg tenker på i denne sammenheng. Jeg tror at dette i mange fylker kan få svært uheldige virkninger for arbeidet med å overvåke våre vannressurser.

La meg også si at de lokale faglige miljø på denne sektor vil være begrensende. Derfor er det tvingende nødvendig at vi har et faglig miljø sentralt som de lokale grupper kan orientere seg mot. Til nå er det ubestridt NIVA som har fungert som en slik institusjon. Jeg tror vi er helt avhengige av at det forhold kan fortsette, og at NIVA får ressurser så instituttet kan fungere på en slik måte.

CHK

SIVILINGENIØR

CARL - H KNUDSEN

RÅDGIVENDE INGENIØRER MNIF MRIF

● VANN- OG AVLØPSANLEGG

● SLAMBEHANDLING —
RENOVASJON

● TEKNISK/ØKONOMISKE
UTREDNINGER

C-H. KNUDSEN
NEDRE STORGT. 9
3000 DRAMMEN
TEL. 03 - 83 28 95

● UNDERSØKELSER I
LABORATORIESKALA OG
PILOTANLEGG

● DRIFTSUNDERSØKELSER

● BYGGETEKNIKK —
PROSJEKLEDELSE

A. ROSENDAHL
DRAMMENSV. 419
1320 STABEKK
TEL. 02-53 61 60